

УКРАЇНСКА ПРАВОСЛАВНА ЦЕРКВА
КИЇВСЬКИЙ ПАТРІАРХАТ
Київська православна богословська
академія

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК
УКРАЇНИ
Інститут української археографії та
джерелознавства ім. М. С. Грушевського

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
Національний заповідник
"Софія Київська"

Під патронатом
ОРГАНІЗАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ
З ПИТАНЬ ОСВІТИ, НАУКИ
І КУЛЬТУРИ (ЮНЕСКО)

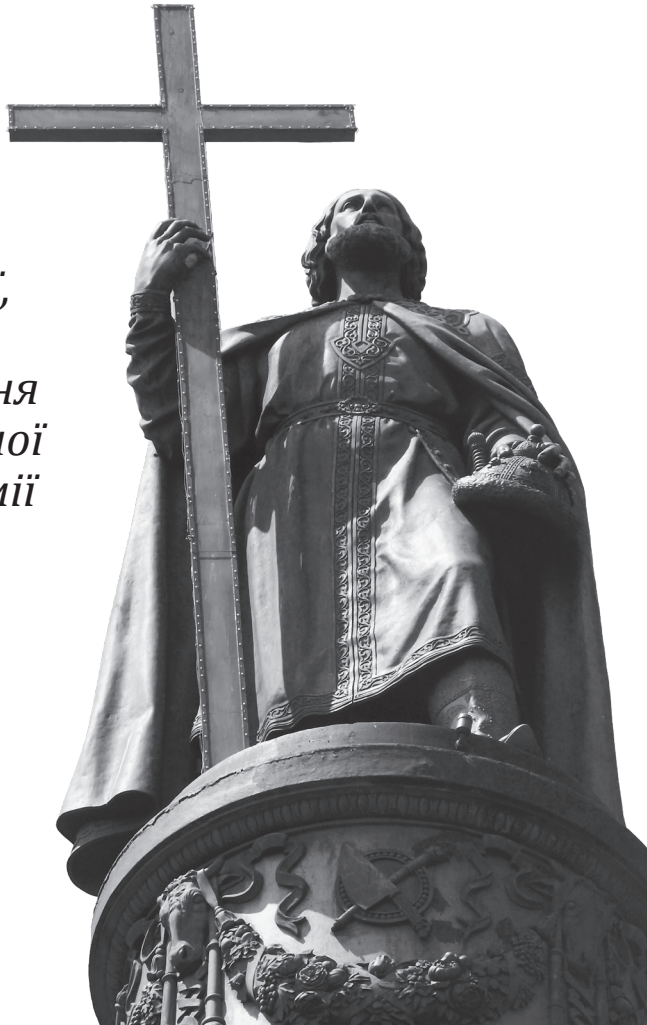
ПРАВОСЛАВ'Я В УКРАЇНІ

*Збірник за
матеріалами
VII Міжнародної
наукової конференції,
присвяченої
25-літтю відновлення
Київської православної
богословської академії
(1992 – 2017)*

Частина 2

23 листопада 2017 р.

КИЇВ – 2017

Видано з благословення
Святійшого Патріарха Київського і всієї Руси-України
ФЛАРЕТА

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

- митрополит Переяслав-Хмельницький і Білоцерківський ЕПІФАНІЙ (Думенко)**,
доктор богословських наук, професор – співголова редколегії;
- Георгій Володимирович ПАПАКІН**,
доктор історичних наук – співголова редколегії;
- Неля Михайлівна КУКОВАЛЬСЬКА**,
генеральний директор Національного заповідника «Софія Київська» – співголова редколегії;
- Віктор Анатолійович БРЕХУНЕНКО**, доктор історичних наук, професор;
- Ігор Борисович ГИРИЧ**, доктор історичних наук;
- протоієрей Віталій КЛОС**, доктор церковно-історичних наук, професор;
- Вячеслав Васильович КОРНІЄНКО**, доктор історичних наук;
- протоієрей Костянтин ЛОЗІНСЬКИЙ**, доктор богословських наук, професор;
- протоієрей Юрій МИЩИК**, доктор історичних наук,
доктор церковно-історичних наук, професор;
- Валентина Миколаївна ПІСКУН**, доктор історичних наук, професор;
- Ірина Миколаївна ПРЕЛОВСЬКА**, доктор історичних наук,
доктор церковно-історичних наук, професор;
- Олександр Назарович САГАН**, доктор філософських наук, професор;
- Дмитро Власович СТЕПОВИК**, доктор богословських наук,
доктор мистецтвознавства, доктор філософії, професор;
- Віталій Володимирович ШЕВЧЕНКО**, доктор філософських наук, професор;
- Дмитро Сергійович ГОРДІЄНКО**, кандидат історичних наук;
- протоієрей Ярослав РОМАНЧУК**, кандидат богословських наук, доцент;
- Святослав Михайлович ЧОКАЛЮК**, кандидат богословських наук, доцент.

П – 68 Православ'я в Україні : Збірник за матеріалами VII Міжнародної наукової конференції, присвяченої 25-літтю відновлення Київської православної богословської академії (1992 – 2017) / Під ред. д. богосл. н., проф., митрополита Переяслав-Хмельницького і Білоцерківського Епіфанія (Думенка), д. іст. н. Г. В. Папакіна, Н. М. Куковальської та ін. – К. : [Київська православна богословська академія], 2017. – Ч. 2. – 441, [7] с.

Рекомендовано до друку

*вченою радою Інституту української археографії
та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України
(протокол № 7 від 21 листопада 2017 року)*

*вченою радою Київської православної богословської академії
(протокол № 2 від 5 жовтня 2017 року)*

Статті подано із збереженням авторської редакції, правопису й форматування тексту.

Дмитро ГОРДІЄНКО

ПРОБЛЕМА ДАТУВАННЯ ЗАСНУВАННЯ СОФІЇ КИЇВСЬКОЇ В ДОСЛІДЖЕННІ АНДРІЯ ЛІНЧЕВСЬКОГО

Стаття розкриває одну з невідомих сторінок життя Андрія Лінчевського – сюжет з його неопублікованої праці, присвяченої Софії Київській. Безпосередньо аналізується сюжет, в якому автор намагається з'ясувати дискусійне питання про час заснування Софії Київської. Дослідження проводиться на основі писемних джерел. Розкрито логіку аргументів автора на обґрунтування дати 1037 рік.

Ключові слова: Андрій Лінчевський, Софія Київська, заснування собору.

—
Dmytro HORDIENKO

THE ISSUE OF DATING THE FOUNDING OF ST. SOPHIA IN KYIV IN THE STUDY OF ANDREW LINCHEVSKY

The article reveals one of the unknown pages of Andrew Linchevskiy's life – the story of his unpublished papers on St. Sophia in Kyiv. There is analyzed a plot in which the author tries to find out the discussion question about the time of the foundation of St. Sophia in Kyiv. The research is conducted on the basis of written sources. The logic of the

Дискусія про час заснування Софії Київської продовжується вже понад 200 років. В основу досліджень науковці клали передусім писемні джерела – повідомлення літописів, відтак дискусія і зводилась до того, якій з літописних дат – 1017 р. Новгородського першого літопису та низки пізніших літописів (Никонівського [10, с. 75], Тверського [20, ст. 136], Львовського [20, ст. 136]) чи 1037 р. “Повісті временних літ” віддати перевагу [див.: 3, с. 10; 16, с. 5; 17, с. 18]. Інколи залучались повідомлення Тітмара Мерзебурзького, який згадує під 1018 р. “sancte monasterio Sofhiae” [26, р. 257]. І лише дослідження Н. Нікітенко [14; 15 та ін.], В. Корнієнка [7 та ін.] та низки інших дослідників суттєвого розширили коло джерел, що дало змогу кар-

arguments of the author to justify the date of 1037 is revealed there.

Key words: *Andrew Linchevskiy, St. Sophia in Kyiv, the founding of the cathedral.*

динально по-новому дослідити питання часу заснування собору.

Поява цілого корпусу джерел (графіті) з історії Софії

Київської, повернення в історію імені дійсного засновника собору – князя Володимира Святого викликало досить різку реакцію з боку низки науковців, т. зв. adeptів “руського міра”, про що свідчить і їх пряма апеляція до “іноземних колег”, а саме санкт-петербурзьких “учених” з Ермітажу [2, с. 4–5]. Для цієї групи учених єдиними джерелами щодо дослідження українського середньовіччя (в їх термінах “давньої Русі”, питання, де ж новітня Русь?) є літописи, які ніби то “не лишають місця й для найменших сумнівів у тому, що будівничим Софії Київської, як і усього нового міста, був Ярослав Мудрий” [24, с. 7]. Подібно, на думку М. Котляра, критикувати літописні повідомлення може лише “дилетант”. На думку цього ученого, єдиною пам’яткою нашої історії є “Повість временних літ” [8, с. 10]. При цьому жодних аргументів на підтвердження таких категоричних висновків не наводиться. Єдиний, хто спробував підтвердити дані літописів, є “відомий літописознавець” пан Толочко-молодший, який, проте, як і його колеги, не наводить жодних аргументів [23, с. 11]. На подібній методиці – не наводити аргументів – базує і сої висновки Г. Івакін, який проголошує, що “ми не обстоюємо 1037 р. чи 1017 р. Адже є прихильники обох датувань” [6, с. 70]. Така роздвоєність загалом притаманна групам старшого й молодшого Толочків – стверджувати протилежні позиції як істинні залежно від ситуації правоти.

Опоненти ж навпаки, зовсім не сприймають літописні повідомлення як правдиві:

“Літописні датування різняться між собою двадцятьма роками, бо не фіксують історичного факту, а відбивають намагання приурочити створення Софії до правління саме цього князя [Ярослава I – Д. Г.]. Ярослав посів київський стіл не за заповітом батька, а у результаті гострої міжусобної боротьби з іншими нащадками Володимира. Для Ярослава важливо було заявити про себе як про легітимного правителя, найбільш гідного спадкоємця Володимира Хрестителя. Тому найважливішим діянням Ярослава представлено будівництво ним Софії – головної святині Русі. Ось чому літописні дати заснування Софії «прив’язані» до головних віх княжіння Ярослава в Києві: поява тут наприкінці 1016 р. з Новгороду і перетворення в 1036 р. на

самодержця Русі після смерті брата Мстислава Чернігівського і ув'язнення другого брата – Судислава Псковського. Отже, суперечливі літописні звістки про час заснування Софії є недостовірними” [3, с. 10]. Те, що літописи тенденційні і виникли значно пізніше, є цілком очевидним. Однак, ніде з тексту літописів не впливає, що спорудження Софії є головною заслугою Ярослава. У Новгородському першому літописі ця подія взагалі записана “між іншим”.

Однак попри всю дискусійність, упередженість, заангажованість тощо літописів, вони залишаються базовими джерелами з історії українського середньовіччя. Виходячи з цього, особливий інтерес являють праці, в яких зроблено спробу джерелознавчої критики наративних джерел (літописів) щодо дати заснування Софії Київської. Одним з таких досліджень є кандидатська робота випускника Київської духовної академії Андрія Лінчевського “Св. София Киевская (XI–XX вв.). Историко-археологическое исследование” (К., 1914). Інтерес до праці посилюється ще й тим, що вона не була опублікована і не є відомою широкому загалу і, як наслідок, не інтегрована в софієзнавство. Рукопис монографії на сьогодні зберігається в Державній науковій архітектурно-будівельній бібліотеці імені В. Г. Заболотного.

Праця охоплює увесь період історії Софії Київської – від початку XI – до початку XX ст. Найцікавішим і найзмістовнішим є виклад історії собору з XIX ст. Проте, деякі помічення й підходи автора щодо першого – середньовічного періоду також зберігають евристичний потенціал для сучасної української гуманітаристики. Так, поруч з основним завданням дослідження: установлення “з одного боку, фактів та обставин, за яких відбулась та чи та зміна давнього вигляду Софійського храму, а з другого – визначення, наскільки і якою мірою численні ушкодження, виправлення та ремонти храмової споруди відхилили його від первісної архітектурної форми” [11, с. II], дослідник уже у вступі декларує висновок, що “при визначенні часу заснування храму Св. Софії, зважаючи на суперечності літописів з цього питання, виявилась можливість доказати помилковість запису року заснування Київської Софії пізнішими літописними списками як історією княжіння Ярослава, так і церковно-політичними умовами та обставинами руського життя, що передували запровадженню на Русі митрополії та храму Св. Софії” [11, с. V].

Власне з питання часу побудови Софії Київської цілком природно й розпочинається дослідження А. Лінчевського. Це перша частина розділу Першого “Час заснування Св. Софії. Зовніш-

ній вигляд і внутрішній устрій храму. Прикраси". Дослідження порушеного питання А. Лінчевський проводить на аналізі традиційних писемних джерел: "Повісті временних літ", Першого Новгородського літопису та Хроніки Тітмара Мерзебурзького. Залучає й повідомлення "храмового літопису Св. Софії". При цьому Новгородський літопис дослідник називає "давнім", а "Повість временних літ" – "пізнім списком" [11, с. 1]. Звертає автор увагу і на дворазову згадку Новгородського літопису про спорудження Софії Київської, відмітивши, що під 1017 р. вжито термін "заложити", а під 1037 р. – "свершена". Хоча насправді в обох випадках вжито "заложити": 1017 р.: "И заложена бысть святая София Киевъ" і 1037 р.: "Заложити Ярославъ город Киевъ, и церковь святыя София" [18, с. 15, 16]. Відсутність "двократного заснування" у "пізніших списках" є достатньою підставою А. Лінчевському для висновку про те, що вже для укладачів цих пізніших списків була очевидною помилка давнього літописця.

Коротко подавши наявну історіографію, позиції адептів закладення Софії Київської в 1017 р. та 1037 р., власне дослідження питання автор проводить намагаючись реконструювати контекст подій і визначаючи, чи міг бути закладений собор у 1017 р. Основний сумнів дослідника зводиться до того, що "про існування в Києві Софійського храму після 1017 р. немає згадок у жодному літописі; хоча, безсумнівно, літописці не оминули б мовчанкою факту, напр., освячення храму, особливо коли останній призначався для катедри київських єпископів, чи митрополитів" [11, с. 5–6].

На цей період припадає лише повідомлення про "монастир" Св. Софії Тітмара Мерзебурзького, до київських повідомлень якого А. Лінчевський, слідом за М. Закревським [4, с. 761], ставиться досить скептично, що різко суперечить висновкам сучасних досліджень [3, с. 10]. Дослідник розвиває думку М. Закревського, що іменем "Св. Софії" хроніст називає Десятинну церкву. Позаяк ця церква була катедральною, отже – "центром релігійно-політичного життя руського народу", саме в ній, на думку А. Лінчевського, і відбувались урочисті прийоми та церемонії. "Тому, коли Тітмар говорить про урочисту зустріч Болеслава «в монастирі Св. Софії», то знову ж таки має на увазі ту саму Десятинну церкву, яка, ймовірно, називалась тоді ще й Софійською" [11, с. 7].

Тут варто відмітити, що повідомлення Тітмара Мерзебурзького про Св. Софію в Києві до А. Лінчевського були предметом вивчення митрополита Євгена (Болховітінова) [1, с. 42–43], М. Мак-

симовича [13, с. 97–100], П. Лебединцева [9, с. 54–55] та низки інших дослідників. При цьому попередники зійшлися на тому, що Тітмар повідомляє про “нову” дерев’яну Св. Софію, збудовану на місці нібито згорілої у “попередньому році” першої дерев’яної Св. Софії, збудованої ще нібито княгинею Ольгою.

Як бачимо, А. Лінчевський пропонує кардинально інше вирішення повідомлення про “монастир Св. Софії” і взагалі пропонує його вилучити з джерел щодо Софії Київської, а віднести до Десятинної церкви. Враховуючи, що Десятинну церкву Тітмар згадує окремо називаючи її при цьому церквою св. мученика Климента, дослідник змушений вирішувати і це питання – проблему такого змішання і подвійної назви одного і того самого храму:

“Якщо назва Десятинної церкви церквою св. Климента мала підставу у факті перебування тут голови цього мученика, чи придільного храму на його честь, то назва «Софійського» могла бути загальним іменем, перенесеним на Десятинну церкву після знищення пожежею 1017 р. дерев’яної церкви Св. Софії, що розташовувалось поруч неї. Ця обставина дала привід змішувати ці церкви і не лише таким літописцям, як Дітмар.

Державне значення Десятинної церкви сприяло закріпленню за нею імені Св. Софії ще й тому, що вона була на перших порах церковно-політичного життя давньої Русі тим, чим була Софія Константинопольська для Візантії. З побудовою Ярославом «монументальної» Софії, митрополії руської, мало-помалу припинилась народна звичка називати Софією ту церкву, яка насправді не була посвячена цьому імені” [11, с. 7–8].

Відтак А. Лінчевський приходить до категоричного висновку, що повідомлення Тітмара “не говорять про існування в Києві після 1017 р. храму в ім’я Св. Софії” [11, с. 8]. Висновок категоричний і, з точки зору джерелознавства, неприпустимий.

Коротко і повністю за П. Лебединцевим зупиняється А. Лінчевський на повідомленні, як він пише, “храмового літопису Св. Софії” – напису над північною підкупольною аркою собору: “Изволеніємъ Божіимъ нача здатися сей Премудрости Божіей храмъ въ лѣто 1011 благочестивымъ княземъ и самодержцемъ всеи Россіи Ярославомъ Георгіемъ Владимировичемъ. Совершился же въ лѣто 1038” – теж досить дискутований у сучасній українській історіографії напис [3, с. 17; 16, с. 12–15; 22; 23, с. 14–15 та ін.]. Дослідник пристає до думки, що “помилка” з 1011 р. виникла під час реставрації 1853 р., до якої там нібито був зазначений 1037 р. [11, с. 35], при цьому якісь власні аргументи не наводить.

Відтак, дослідник звертається до літописних повідомлень. При цьому порушує методику джерелознавчого аналізу і змішує всіх авторів літописів у поняття “літописці”, наприклад: “літописці переважно широко розповідають про всі видатні події в житті Ярослава” [11, с. 8]. Тому у А. Лінчевського й викликає подив, чому Новгородський літопис детально оповідає про власне новгородські події, безпосередньо про спорудження Софії Новгородської [див.: 18, с. 16] і водночас мовчить про подібні події київські. Це є підставою для висновку, що “мовчання літописців про храм св. Софії Київської дорівнює у цьому випадку їх ствердженню, що після 1017 р. і до заснування Ярославом кам'яної Софії в 1037 р. в Києві не було храму на честь св. Софії; якщо ж не було храму, то не було і його «заложення» в 1017 р.” [11, с. 9]. Природно, що в центрі уваги новгородського літописця був Новгород, а не Київ. Тому й новгородські події в ньому подані детальніше, ніж київські чи, скажімо, чернігівські. Прикметно, що й сам А. Лінчевський далі, покликаючись на О. Шахматова [25, с. 582], говорить про те, що новгородський літописець значно скорочував “київський оригінал”, адже його завданням було якнайповніше висвітлити історію Новгородської землі [11, с. 10].

Однак, заперечивши таким чином “заложення” св. Софії Київської в 1017 р., А. Лінчевський все ж таки змушений був пояснити цей запис у Новгородському першому літописі. На думку дослідника, відповідь є простою і криється вона у звичайній кон'єктурі: “замість «заложена» під 1017 р. Новгородського літопису потрібно читати «зажена»” [11, с. 9]. На перший погляд така кон'єктура виглядає цілком ймовірною. Як доказ, А. Лінчевський наводить повідомлення Тітмара про пожежу в “монастирі” св. Софії [26, р. 257] та повідомлення “Повісті временних літ” про пожежу в Києві 1017 р. [5, ст. 130; 11, с. 9]. При цьому автор вступає у суперечність. Так, він стверджує, що новгородський літописець не знав про існування в Києві храму св. Софії до 1037 р., у той же час був змушений співставити повідомлення, очевидно, “Повісті временних літ” з повідомленням про пожежу в Києві 1017 р.: “Ось чому до цього, себто 1017 р. літописець новгородський відніс її закладення, і виправивши «зажена» на «за-до-жена» і, пропустивши повз увагу зробити відповідну поправку під 1037 р., де також за давнім київським зводом значилось заложення Київської Софії”. Тут же додає, що це упущення “помітили пізніші літописці і під 1037 р. почали говорити про завершення, себто закінчення Софійського храму у відповідності з «заложенням» його в 1017 р.” [11, с. 11].

Відтак, як у випадку з Тітмаром, щодо повідомлень Новгородського першого літопису А. Лінчевський приходить до категоричного висновку:

“Отже, запис давнього новгородського літописного зводу під 1017 р., де мовиться про закладення Київської Софії, потрібно визнати зіпсутим і помилковим. Тому не про закладення Ярославом нинішньої Софії і не про закладення, замість згорілого, другого дерев'яного храму в ім'я Св. Софії, як думали деякі дослідники та описувачі Києва і його святинь, говорить новгородський літописець, але у згоді з іншими літописами оповідає про пожежу київських церков, яких у 1017 р. загинуло, за Дітмаром, до 400, а за патріаршим списком – до 700” [11, с. 13].

При цьому Тітмар не говорить про загибель 400 київських церков, а лише зазначає, що в Києві на 1018 р. загалом було 400 церков [26, р. 258]. Повідомлення ж Никонівського літопису є пізніми, як і сам твір є не стільки історичним, як пропагандивним, покликаним обґрунтувати політичні інспірації Москви на “руську спадщину”.

Під 1016–1018 рр. у “Повісті временних літ” записано низку подій [5, ст. 129–131], які нібито й складають контекст повідомлення, точніше його відсутності про Софію Київську. Цей контекст бере до уваги й А. Лінчевський, точніше вибудовує його за М. Приселковим [19], і припускає, що “радіше можна допустити пожежу церкви і міста у военний час, а не закладення і побудову їх” [11, с. 14]. Відтак, в умовах боротьби за київський престол, загостреної польським втручанням, “Ярослав не міг приступити в цей бурхливий час ні до закладення, ні до побудови Софійського храму” [11, с. 15].

Іншим контекстним аргументом для А. Лінчевського є повідомлення “Повісті временних літ” під 1036 р. про перемогу над печенігами на полі “внѣ града”, “идѣже есть нынѣ святая Софѣя” [5, ст. 138]. Буквально сприймаючи повідомлення “Повісті временних літ”, що загалом було характерним для історіографії кінця ХІХ – початку ХХ ст., дослідник відносить побудову “града Ярослава”, а, отже, й включення зазначеного “поля” в межі міста до 1037 р. Тому, якщо й можна припустити, на думку А. Лінчевського, дійсне закладення собору до 1017 р., то воно могло відбутись лише в межах старого міста, так званого “града Володимира”, а отже до сучасного Софійського собору це повідомлення не має жодного відношення. Відтак, підсумовує А. Лінчевський, “роком заснування нинішньої Київської Софії потрібно визнати 1037”.

У концепції А. Лінчевського заснування собору і заснування Київської митрополії взаємопов'язані і невід'ємні одна від одної акції. Слідом за М. Приселковим [19, с. 33–34 та ін.], дослідник стверджує, що до 1036–37 рр. митрополії в Києві не було. Відтак, “встановлення «митрополії руської» літописець пов'язує з заснуванням храму, призначеного для катедри руських митрополитів” [11, с. 17], що нібито посилюється й повідомленням про перемогу над печенігами Ярослава I на “полѣ вне града”, де згодом була збудована Софія Київська. Свою позицію А. Лінчевський підкріплює відсутністю відповідного літописного зазначення (“митрополія”) щодо Десятинної церкви, попри те, що, на думку дослідника, саме такою – митрополичою мала бути Десятинна церква за задумом її творця – князя Володимира [11, с. 17]. Звідки відомі задуми Володимира А. Лінчевському – невідомо. Як дослідник потрапляє і в іншу суперечність, зазначаючи, що літописець писав про Десятинну церкву тоді, “коли йому відома була минала історія Десятинного храму” [11, с. 17]. Так само ретроспективно він писав і про Софійський собор у часи правнука Ярослава Мстислава. І є великий сумнів, що він знав якісь задуми князів-попередників. Літописець, навіть пишучи про минуле, говорив про Софію Київську з позицій свого часу. На початок XII ст. Софія Київська була катедрою київських митрополитів і як така вона фігурувала у свідомості, а очевидно і усному мовленні, як “митрополія”. Однак, це жодним чином не вказує на час запровадження в Києві митрополії, катедральним храмом якої до побудови Софії Київської цілком ймовірно й була Десятинна церква. За цією логікою, до побудови Софії Константинопольської 537 р. не було й Константинопольського патріархату, що доказати значно складніше.

Проте можна цілком погодитись з А. Лінчевським у тому, що одразу по захопленні Києва Ярослав не міг розпочати будівництво такого величного і великого храму [11, с. 20]. Проте знадобилось ще додаткових двадцять років, потрібно було перемогти печенігів під стінами Києва у 1036 р., щоб Ярослав почав будівництво Софії Київської, яка стала не пам'ятником християнської України, а пам'ятником “його блискучої перемоги над печенігами” [11, с. 23]. “Отже, – підсумовує А. Лінчевський, – храм Св. Софії – це пам'ятник перемозі Ярослава і миру та спокою, що настали на Русі; це монумент, що знаменує собою межу між постійною, що тяглася роки боротьбою, і спокійним княжінням Ярослава, коли, врешті, цей «мудрий» князь міг віддати і присвятити всі свої сили і політичний такт

внутрішній розбудові не лише свого князівства, але й Церкви руської; храм Софії – це монумент змужніння руської Церкви, що вийшла з-під опіки матері – Церкви Охридської і що нині мала свого предстоятеля і керівника в особі митрополита Київського” [11, с. 25–26].

З закладенням собору тісно пов’язано питання завершення будівництва. Для вирішення цього питання А. Лінчевський вдається до історичної хронології. Знаючи час освячення Софії Київської – 4 листопада, дослідник логічним методом намагається встановити рік, у який цей день припадав на неділю і який би був прийнятним як дата завершення будівництва і освячення собору. А. Лінчевський одразу відкидає 1039 р., адже за два роки, на його думку, не можна було збудувати такий грандіозний собор. 4 листопада припадало на неділю ще в 1044, 1051, 1061 та 1067 рр. Для вирішення питання дослідник вдається до порівняльного методу і залучає хронологічні аналогії з Десятинною церквою (будувалась 7 років), Софією Новгородською (7 років), Успенським собором Києво-Печерського монастиря (16 років) і Михайлівською церквою Видубицького монастиря (близько 18 років) і таким чином вираховує середній час побудови в 10–12 років, та приходиться до висновку, що побудова Софії Київської “закінчена не раніше 1046 і не пізніше 1049 р.” [11, с. 31]. Однак у жоден рік з цього проміжку 4 листопада не припадало на неділю. А. Лінчевський далі залучає повідомлення місяцеслова при Мстиславовій Євангелії, де окрім дати освячення вказано і виконавця його – митрополита Єфрема [21, с. 12]. Хронологія київських митрополитів для першої половини XI ст. залишається дискусійною, як і взагалі їх імена мало відомими, а то й не відомими. Знаючи, що 1051 р. Ярослав поставив митрополитом Іларіона, А. Лінчевський припускає, що він правив не довго і вже в тому самому 1051 р. його замінив митрополит Єфрем, кандидатура якого задовольняла як Київ, так і Константинополь.

Таким чином, “можливо, що перемовини [з Константинополем – Д. Г.] завершені були в 1051 р., так що новий митрополит міг вступити в управління руською церквою в кінці 1051 р. і здійснити в цьому році освячення храму Св. Софії 4 листопада. До цього року могло вже все бути завершеним, позаяк Ярослав прагнув, щоб цей знаменний акт був звершений митрополитом Іларіоном; коли бажання Ярослава не вдалось, то з появою в Києві митрополита Єфрема відкладати освячення давно готового для цього Софійського храму не було потреби” [11, с. 34]. Висно-

вок суто ретроспективний. Навряд чи міг Ярослав у 1037 р. знати, що він завершить собор саме тоді, коли для його освячення поставить власного, місцевого з українців митрополита.

Відтак, А. Лінчевський приходить до чіткого висновку: “храм Київської Софії заснований великим князем Ярославом I Володимировичем у 1037 р.; закінчений побудовою в період з 1046–9 р. і освячений митрополитом Єфремом 4 листопада 1051 року” [11, с. 34–35].

Таким чином, праця А. Лінчевського, що мала “нещастя” бути закінченою напередодні Першої світової війни і розділила долю багатьох досліджень того часу – не була опублікованою, показує основні концепти дискусії щодо часу спорудження Софії Київської, наявні в тогочасній історіографії. Звісно, дослідження певним чином спрямовано на обґрунтування дати “Повісті временних літ” – саме давньоукраїнського літопису як місцевого, київського. Тому з такою послідовністю А. Лінчевський і відстоює 1037 р. як дату заснування Софії Київської, яка згодом стане “хрестоматійною” [16, с. 18] і лише наприкінці ХХ ст. обґрунтовано буде піддана сумніву в дослідженнях Н. Нікітенко. З іншого боку, як випускний твір, дослідження А. Лінчевського демонструє й рівень підготовки випускників у Київській духовній академії початку ХХ ст. і, варто зазначити, зберігає свій евристичний потенціал і на сьогодні.

Проте, й на сьогодні немає жодної написаної біографії священика Андрія Лінчевського. По Револуції і окупації України російськими більшовиками він був ієрархом РПЦ, єпископом Черкаським і Чигиринським (з 1923 р.), архієпископом Вінницьким (1932–1933 рр.) та архієпископом Волинським і Житомирським (з 1934 р.). Невідомі і якісь його наукові праці за той час. А 27 листопада 1937 р. владика був розстріляний НКВС, так російський окупант перервав життя неординарного постаті в історії України. Таким чином, ця стаття є й маленьким штрихом до творчої біографії Андрія Лінчевського та історії Київської духовної академії початку ХХ ст.

-
1. Болховитинов Евгений. Описание Киево-Софийского собора и киевской иерархии // Болховитинов Евгений, митрополит. *Вибрані праці з історії Києва / Упор., вст. ст. та додатки Тетяни Ананьєвої.* – К.: Либідь, 1995. – С. 36–270.
  2. Від упорядників // Заснування Софійського собору в Києві: проблеми нових датувань / Матеріали Круглого столу. – К., 2010. – С. 4–6.
  3. Датування Софії Київської у світлі новітніх фактичних даних: наукова концепція // Час заснування Софії Київської / Пристрасті довкола мілленіума. – К.: Горобець, 2010. – С. 10–17.

4. *Закревский Н.* Описание Киева. – Москва, 1868. – Т. II.
5. *Ипатьевская летопись* (Полное собрание русских летописей. Том второй). – Москва: Языки русской культуры, 1998.
6. *Івакін Г. Ю.* З приводу нового датування Софійського собору // Заснування Софійського собору в Києві: проблеми нових датувань / Матеріали Круглого столу. – К., 2010. – С. 70–75.
7. *Корнієнко В. В.* Графіті Софії Київської XI – початку XVIII ст.: інформаційний потенціал джерела. – К.: Слово, 2014.
8. *Котляр М. Ф.* “Софійські архімеди” // Заснування Софійського собору в Києві: проблеми нових датувань / Матеріали Круглого столу. – К., 2010. – С. 9–10.
9. *Лебединцев П. Г.* О святой Софии Киевской // Труды III Археологического съезда в Киеве 1874 г. – К., 1878. – Т. 1.
10. *Летописный сборник, именуемый Патриаршей или Никоновской летописью / С прил. Извлечений из монографии Б. М. Клосса “Никоновский свод и русские летописи XVI–XVII веков”* (Полное собрание русских летописей. Том IX). – Москва: Языки русской культуры, 2000.
11. *Линчевский Андрей, свящ.* Св. София Киевская (XI–XX вв.). Историко-археологическое исследование. – К., 1914 (рукопис).
12. *Львовская летопись. Ч. 1* (Полное собрание русских летописей. Том XX). – Санкт-Петербург, 1910.
13. *Максимович М. А.* О времени основания Киево-Софийского собора // Максимович М. О. Киевъ явился градомъ великимъ...: Вибрані українознавчі твори / Упоряд. та авт. іст.-біогр. нарису В. О. Замлинський; Приміт. І. Л. Бутича. Передне слово В. В. Скопенка. – К.: Либідь, 1994. – С. 94–100.
14. *Никитенко Н. Н.* Русь и Византия в монументальном комплексе Софии Киевской. Историческая проблематика. – К.: Издательский дом “Слово”, 2004.
15. *Никитенко Н. Н., Корниенко В. В.* Древнейшие граффити Софии Киевской и время ее создания. – К.: Мошак М. І., 2012.
16. *Никитенко Н. Н., Корниенко В. В., Рясная Т. Н.* Новая датировка Софии Киевской: конструктивная критика или профанация концепции? / Отв. за вып. Д. С. Гордиенко. – К., 2012.
17. *Нікітенко Н.* Софії Київській – 1000 років і це не “вчена фікція”, а історична реальність // Час заснування Софії Київської / Пристрасті довкола мілленіума. – К.: Горобець, 2010. – С. 18–38.
18. *Новгородская первая летопись старшего и младшего изводов* (Полное собрание русских летописей. Том III). – Москва: Языки русской культуры, 2000.
19. *Приселков М. Д.* Очерки по церковно-политической истории Киевской Руси X–XII вв. – Санкт-Петербург, 1913.
20. *Рогожский летописец. Тверский сборник.* (Полное собрание русских летописей. Том XV). – Москва: Языки русской культуры, 2000.
21. *Сергий, архиепископ.* Полный месяцеслов Востока. – Владимир, 1901. – Т. 1.
22. *Толочко О. П.* Так званий “Напис Петра Могили” у Софії Київській та дата заснування собору // Український історичний журнал. – 2010. – № 5. – С. 4–25.
23. *Толочко О. П.* Код Нікітенко з маятником // Заснування Софійського собору в Києві: проблеми нових датувань / Матеріали Круглого столу. – К., 2010. – С. 10–16.
24. *Толочко П. П.* Тисячоліття Софії Київської: реальність чи фікція? // Заснування Софійського собору в Києві: проблеми нових датувань / Матеріали Круглого столу. – К., 2010. – С. 7–9.
25. *Шахматов А.* Разыскания о древнейших русских летописных сводах. – Санкт-Петербург, 1908.
26. *Thietmari Merseburgensis episcopi Chronicon / Post edit. Ioh. M. Lappenbergii, rec. F. Kurze.* – Hannoverae, 1889.